

Београд, 22-26. април 2025.

уредник М. С. Димитријевић

Публ. Астр. друш. "Руђер Бошковић" бр. 28, 2025, 165-190

<https://doi.org/10.69646/padrb2516>

НЕНАД ЈАНКОВИЋ: МОЈЕ БАВЉЕЊЕ АСТРОНОМИЈОМ

МИЛАН ЈЕЛИЧИЋ

Народна опсерваторија Астрономског друштва "Руђер Бошковић"

E-mail: msjelicic@gmail.com

Резиме: У раду о раду "Бављење астрономијом" су дати су биографски подаци о његовом аутору Ненаду Јанковићу, о проналажењу рукописа, његовим техничким елементима, о увођењу подналова и других елемената за његово разигравање, оцеровану као и другим припремама за његово објављивање. У другом делу је дат осврт на ауторово "анахроно" изражавање, које пре свега карактерише честа употреба аориста. На крају је објављен текст Ненада Јанковића "Бављење астрономијом".

Кључне речи: Историја астрономије, Ненад Јанковић, мемоарски записи

ПРИПРЕМА РАДА "БАВЉЕЊЕ АСТРОНОМИЈОМ" НЕНАДА ЈАНКОВИЋА ЗА ШТАМПУ И АУТОРОВ ЈЕЗИК

У раду *Бављење астрономијом*, који ће бити први пут бити објављен, Ненад Јанковић говори о свом астрономском путу. До њега сам дошао захваљујући Милицы Јанковић²⁶ 7. новембра 2023. године. Посетио сам је у циљу илустровања рада "Ђорђе Николић, оснивач Друштва" (ВАСИОНА 1-2/2024). Наиме Н. Јанковић, који се бавио фотографијом је био одлични пријатељ Ђорђа Николића.

Ненад Јанковић

Ненад Ђ. Јанковић (1911-1997) је био најбољи познавалац српске астрономске прошлости, најзаслужнији члан Астрономског друштва "Руђер Бошковић" и значајан популаризатор ове науке. По струци је био правник. Године 1940. био је последњи главни и одговорни уредник часописа САТУРН, а од 1953. до 1971, први уредник ВАСИОНЕ, послератног часописа Астрономског друштва "Руђер Бошковић". Био је шести председник овог Друштва од 1972-1974. године.

САНУ му је објавила следеће три књиге: *Астрономија у предањима, обичајима и умотворинама Срба* (1951), *Астрономија у старим српским рукописима* (1989) и *Астрономија у српским штампаним календарима* (1994).

26 Снаја Ненада Јанковића, супруга његовог сина доц. др Ђорђа (1947-2017).

Поводом обележавања 50 година Друштва 1984. Друштво је издало његову књигу *Записи и сећања на Астрономско друштво*, у којој је документовано об- радио рад Друштва пре Другог светског рата. Поменимо још две књиге: 1. *От- кривање васионе* – историја астрономије до XIX века, 1996, која је са 904 стра- нице кратко време била најдебља српска астрономска књига, и 2. његов превод и препев популарног астрономског дела Руђера Бошковића о помрачењима у стиху са латинског језика (штампаног први пут у Лондону 1760), и обимних објашњења са француског истог дела (штампаног у Паризу 1779). Књигу је под називом *Помрачења Сунца и Месеца* објавило Астрономско друштво "Руђер Бошковић" 1995. године.

Иако је пре Другог светског рата радио у Министарству иностраних посло- ва Краљевине, а после рата у Патентном заводу СФР Југославије, Ненад Јанко- вић је био необично плодан истраживач. Због своје ненаметљивости, главна дела су му објављена пред крај живота. На жалост животно дело, *Астрономија у новијој повесници Срба, као и други мањи радови још нису угледали светло дана*.

У сваком случају је Ненад Јанковић је више допринео српској астрономији од наших бројних дипломираних астронома. Радећи са пуно елана, самостал- но и у слободно време, "за свој грош", што би се некада рекло, оставио је импре- сивно дело. Углавном су то биле ненаручене студије. Било их је толико и за сва- ку прилику да је М. С. Димитријевић, једнако значајан прегалац Астрономског друштва, говорио "да их је по потреби вадио из кутије за ципеле". Било је то у пределектронско доба, у коме су царовале писаће машине, које су од аутора тражиле много већу концентрацију; за разлику од рачунара нису дозвољавале грешке приликом укуцавања, тј. експликација мисли.

Поводом годину дана од смрти, Астрономско друштво "Руђер Бошковић" је издало СПОМЕНИЦУ посвећену њему (ВАСИОНА 1998/1-2) у којој се поред бројних сећања његових пријатеља и сарадника налазе његова биографија, биб- лиографија и различити прилози.

Поменимо да су постхумно објављени његови радови о др Ђорђу Нико- лићу, оснивачу Друштва и часописа САТУРН и др Војиславу Грујићу, главном и одговорном уреднику часописа САТУРН.

Када је рад писан?

Иако аутор на крају рада пише да је исправљен и допуњен 20. 2. 1992, по интензивности и обиму расветљавања збивања има се утисак да је његова глав- нина завршена 30 година раније односно пре 1964. године, када се Друштво уселило у своју калемегданску Народну опсерваторију о чијем настанку ништа не пише. Не помиње ни Планетаријум, који је исте године откупљен са Сајма технике, а који почео са радом крајем те деценије.

Као да је доба његовог највећег стваралаштва, акме, што би рекли стари Грци, била пета деценија његовог живота односно шеста XX века. Вероватно је докторат био узрок прибирања објављених радова, а затим и већег пребирања по свом астрономском раду?

Шта га је подстакло на такав рад? Вокација? Професор Мишковић? Сма- трао је да га у раду спутава и професор Миланковић. Обојицу није волео.

Савезник и најбољи друг му је био Ђорђе Николић, оснивач Друштва, који је због поменутих професора астрономију завршио у Француској. Увек ме збуњује чињеница, да га Ђ. Николић није позвао на обновитељску скупштину Друштва 1951. године.

Технички подаци о раду и припрема за његово објављивање

Опис рада Рад има 25 густо куцаних страница ћириличном машином. У питању су индиго копије на пелир папиру²⁷. Свака страница има маргину од 3 цм са леве стране и пагинирана је. Странице просечно имају по 39 редова са 55 карактера у реду. На првој страници горе десно и на последњој доле десно аутор је руком написао "Исправљено и допуњено 20. 2. 1992". На оба места се налази његив кружни монограм зелене боје, који чине слова НЂЈ.

Допуне основном тексту аутор је извршио на страницама: 7 где је налепио уску куцану траку чији је садржај везан за 1988. годину, и 25 на којој је директно на копију докуцао ДОДАТАК од 2/3 странице, који се односи на 1986. и 1988. годину.

Интересантно је да се рад "Бављење астрономијом" не налази у списку Јанковићевих астрономских радова, који су поредани по годинама излагања, а за које је навео број страница и публикације у којима су штампани. Налази се после рубрика *Предавања* и *Биографије* у рубрици *Породица* у којој је навео још десет радова. Поменимо да се један од њих назива "Бављење музиком". У овом попису ни једном од радова није наведен датум настанка/објављивања, нити колико има страница.

Ако су сачувани, ови радови ће свакако бити одличан извор за писање повеће биографије Ненада Јанковића.

Коректура и лектура

Мада је Ненад Јанковић био прецизан у куцању, ипак су му се поткрале словне грешке. Примери: могу - моју; измена - изменама; њих, а треба тих; регативитета - релативитета; скола - школа; имали - има ли; предгел - преглед; мањен - мање; Ђулима - Ђулума; Узин-Миркова - Узун-Миркова; је - се; испича - исприча; ботавка - боравка;

Приликом дигитализације су укинуте непотребно дуге паузе између речи у оригиналном тексту, а прекратки размаци су увећани. Са друге стране задржано је ауторово нераздвајање бројева од тачака у датумима, као и неозначавање вредности година у њима са тачком.

Како тастатура коришћене писаће машине није имала знаке:

- за дужу црту, аутор је био приморан да кратку "-" користи и на местима за дужу, тзв. црту раздвајања

- за мале и друге заграде користио је косу црту "/".

Ни писање ових интерпункцијских знакова није мењано.

Лектуре није било, осим што је убачено пар изостављених речи. На пример: Анђелић вратисмо се а треба Анђелић и ја вратисмо се; који заједно - који је заједно.

²⁷ Никада нисам видео оригинал, први отисак писаће машине, овог или било ког другог рада Н. Јанковића. Да ли их је негде одлагао?

Оцероване текста

За дигитализацију копије рада "Бављење астрономијом" коришћен је софтвер Оптичко препознавање знакова – ОПЗ, (Optical Character Recognition – OCR), односно тзв. оцероване. На жалост резултат оцерованга скенираних 25 страница текста рада Н. Јанковића је био толико незадовољавајући да сам током исправљања грешака више пута зажалио што не знам да куцам на слепо.

Бројне грешке се односе на:

– повремено непрепознавање већине слова и интерпукцијских знакова. На пример: мало слово д је препознано као х, л, п, щ, а велико Д као д; К – Т, у, н; М – П, У, н; Ш – П, А, :ц, ш, ч, м.

Например после оцерованга презимена наших астронома Миланковића и Мишковића писана су препозната као Уиланковић и Уишковић. Рекордно изобличење је доживела реч Недељковићевим – недемсорутђевтлм. Занимљиво је да је у слову Л оцероване видело спој слова Ј и И – ЈИ, а слово П је понекад чинио дублет слова И.

– изостављање појединих речи, на пример предлога "у" у исказима: малу дрвену бараку дворишту; Николић је 5.8. још Стразбуру; у вези с астрономијом старим српским делима.

– изостављање неких речи писаних великим словима. На пример исказ: напустисмо Лесковац /Дн. 487;, је после оцерованга био написан: напустисмо /дн., 487; ПОЛОЖАЈ ЗЕМЉЕ У ВАСИОНИ – положај У васиони; За ЕНЦИКЛОПЕДИЈУ ЈУГОСЛАВИЈЕ – за ЈУГОС-ЛАВИЈЕ; од времена – од Бошковићева времена; Врати ми објектив врати – врати ми објектив и цев;

Непрепознавању су свакако допринели: индиго копије оригинала и ауторов рад на писахој машини са искривљеним полугама које носе штампарска слова. Накривљени делови штампарских слова су се зато неравномерно утискивала у папир. Можда и "непрописна" китњастост неких слова, на пример слова К.

У коректурама оцерованог текста су учествовали Милан Миљушевић, Бранислав-Брана Ровчанин, Александар Оташевић, Милан Мијић и Небојша Јеличић. На указаној помоћи им срдачно захваљујем.

Интервенције приређивача

После доста колебања, због боље прегледности и веће информативности у рад су ипак уведени:

– поднаслови. Због монотоније коју доноси велика навала слова, преко 50 000 карактера, односно помоћи читаоцима, рад је подељен зацрњеним поднасловима на неколико целина. Питање је колико су називи подналова одговарајући и да ли се налазе на правом месту. Наравно да им текст рада Н. Јанковића није прилагођаван.

– објашњења у фуснотама

– илустрације.

Ту је и означавање почетака бројева страница оригиналног рада; они су зацрњени и налазе се у угластим заградама, на пример [18].

Они који желе да виде оригиналан рад Н. Јанковића потребно је да игноришу постојање побројаних измена.

Архаичност текста

Читаоци БАВЉЕЊА АСТРОНОМИЈОМ ће бити затечени старовремским изражавањем Ненада Јанковића. Малобројни, горе поменути читаоци-коректори, су редом тражили да се овај "архаични" текст објави без измена.

Анахроност је много више везана за граматику и правопис него за речник.

Наведимо елементе који који највише доприносе архаичном шмеку Јанковићевих радова, наводећи примере из овога рада:

а) *Пре свега је то честа употреба аориста и имперфекта.* Док данас у свакодневном и медијском говору међу прошлим временима царује перфект, код Н. Јанковића то није случај, нарочито када је у питању аорист, тзв. наративно прошло време. Доста користи и имперфект а ретко плусквамперфект.

– Примери коришћења аориста, прошлог свршеног времена: посетих Јосипа Славенског; а после му и послах; тога дана започеше разговор; до слободног времена дођох; у петак показаше нам; вратисмо се аутобусом, Радојчић после каза;...

– примери коришћења имперфекта, прошлог несвршеног времена: допираху до мене гласови; који је познаваху; с Бослером одржавах; па становасмо приватно; када бејаш у Народној опсерваторији; предавачи углавном беху ...

Подсетимо да се аорист твори од свршених, а имперфект од несвршених глагола. Разврставању глагола нам помаже синтагма "пола сата", коју треба ставити испред инфинитива. Ако приликом читања ова композиција нема смисла, ради се о свршеним глаголима; на пример пола сата одговорити, послати, започети, казати ... Ако исказ има смисла ради се о несвршеним (имперфективним) глаголима. На пример: пола сата одговарати, слати, започињати, казивати ...

– примери коришћења плусквамперфекта, или давно прошлог времена су доста ређи; објектив који беше пронашао.

Поменимо и пасив у исказу "за Хвар бесмо одређени" који чине имперфект и глаголски придев трпни "одређени". У наше "перфектно" време, би се рекло: за Хвар смо били одређени.

б) *често коришћење покретних самогласника*, самогласника чије одсуство не мења значење речи. На пример: у сасвим кратком(е) року; на самом(е) крају живота; без пропратног(а) писма; о постанку Сунчевог(а) система; да се за почасног(а) члана; у граничном(е) појасу.

Интересантно је да аутор због лакшег читања не користи покретни самогласник а тамо где би се то очекивало – нема га поред предлога с, па пише С астрономијом.

в) коришћење архаизама, тј. речи и израза које су изашле из употребе. Нема их много, на пример: у месту у којем се находио, тј. налазио; терзиског, мумџиског и другог заната, тј. кројачког и воскарског; обрести се – наћи се, појавити се.

г) коришћење данас нефреквентних речи и њихових верзија

д) правопис

– *некоришћење слова ј.* На пример: друштвени-историски; индустриска страна; Патријаршиска библиотека; теорискога садржаја; терзиског, мумџиског и другог заната.

– *неозначавање вредности броја године са тачком и изостављање размака после тачки у датумима.* На пример у исказу "свратих 12.4.1938 у Љубљану" –

свратих 12. 4. 1938. у Љубљану; бр.3 и 4 – бр. 3 и 4; У војсци, 1933 у Сплиту – У војсци 1933. У Сплиту;

– писање географских назива. На пример: околине Рикачевскога Језера. По садашњем правопису великим словом се пише само прво слово, осим за насеља, или ако друга реч није властита именица.

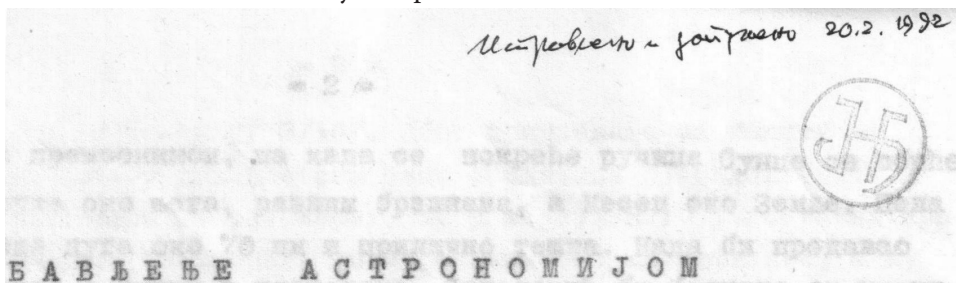
На крају без анализе поменимо још неке "старовремске" исказе Ненада Јанковића, које би данас другачије писали: иако неочекивана госта; Објектив који беше пронашао (пасив); архива оста у мене; када је изишла моја књига; Писац белешке видео ју је; у његову кабинету; и што нисам позват (глаголски придев трпни -пасив); ожењен кћерју; после не много дуга времена.

БАВЉЕЊЕ АСТРОНОМИЈОМ

НЕНАД ЈАНКОВИЋ
(У редакцији МИЛАНА ЈЕЛИЧИЋА)

Детињство

Најстарије сећање које би имало неке везе с астрономијом потиче од 19.6.1915. Тога дана био сам са родитељима у возу. Путовасмо за Солун, пошто вече пре тога напустисмо Лесковац /Дн., 487; Ус., 23/. Однекуд ми беше познато да је Земља округла, а дуго путовање по прузи која изгледаше права свакако ме наведе да упитам мајку: С обзиром да је Земља округла, ако дуго идемо стално у истоме правцу, хоћемо ли се вратити на исто место? Она одговори да нећемо, јер пут није стално прав, обилази планине, кривуда са рекама. Наваљивах: Ако не би било планина и река, онда бисмо дошли на исто место? Мајка одговори: не, јер бисмо дошли до мора. Не хтедох се предати, па рекох: Али ако замислимо да је Земља глатка, да нема планина, река и мора, а воз стално иде у истоме правцу, зар нећемо доћи на исто место? Мајка се најзад сложи да хоћемо, ако се тако нешто замисли, али то у стварности не може бити.

Слика 1. Насловна страна рада са рукописом Ненада Јанковића и његовим монограмом.

Две до три године доцније, у Ници, казах оцу да је на Сунцу жар а на Месецу лед. Изгледаше ми да су то две згодне супротности. Отац се не сложи са мном, али некако пристаде као да је на Сунцу жар, али за Месец рече да је хладан, али да леда свакако нема.

У Београду – још бејаш у основној школи – идући једно хладно вече Призренском улицом од Зеленога венца према Теразијама гледам у ведро небо. Улично осветљење је слабо, а град без дима, па мноштво звезда блисташе. Не знам које се сазвежђе видело, можда Орион, али у машти видех у њему човека са мачем. Тада сам већ знао за неке приче о сазвежђима, да се у њима замишљају неке животиње или људи.

У првом разреду гимназије професор Павле Соколовић предаје земљопис. Пре физичке учили смо математичку географију. Соколовић је умео веома лепо да предаје, занимљиво, са пуно маште. Поред слика Сунчевог система и планета у његову кабинету налазио се и мали планетариум: Сунце је месингана плоча, удубљена, величине тањира за кафу, две унутрашње планете у виду белих лоптица 2 цм у пречнику, Земља нешто већа, плавичаста, са мрежом упоредника и подневака, Месец као бели кликер. Свака планета је на покретној [2]²⁸ полузи, са преносником, па када се покреће ручица Сунце се обрће, планете круже око њега, разним брзинама, а Месец око Земље. Цела направа беше дуга око 70 цм и прилично тешка. Када би предавао или испитивао о Сунцу и планетама, Соколовић би једнога од ученика послао у кабинет по планетаријум. Мислим да се на математичкој географији Соколовић задржаваше дуже него по уџбенику. За мене то беше најзанимљивији део његових и иначе привлачних предавања. У то време појави се књига Косте Петровића РАЗГОВОР О ЗЕМЉИ И ВАСИОНИ, Београд 1921. Чини ми се да ју писац поклати моме деду Војиславу Бакићу, па тако дође у моје руке. Прочитах је великом брзином, нарочито други део, о планетама, звездама и маглинама.

Следећих година не би ничег значајног. Очекивах нестрпљиво пети разред, када се опширније учи математичка географија, или космографија, али на моју жалост, професор Радоје Ускоковић наметну нам антропогеографију. Свима беше досадна – можда због његових неумешних предавања. То му озбиљно замерих.

Студије

Нешто болест, више матура па Правни факултет одвратише ми пажњу од астрономије. Тада се нису штампале астрономске књиге, па сам се морао задовољити појединим чланцима у новинама и часописима. Но чим дознах да се појавила Џинсова књига ЗВЕЗДЕ И ЊИХОВА КРУЖЕЊА, Београд 1932, у преводу Живојина Симића, набавих је као нешто давно очекивано. Из ње добих много потпуније знање о васиони. Служећи се звезданом картом у њој, почех тражити по небу звезде, из нашега врта /Жоржа Клемансоа 20²⁹/, уколико околне куће дозвољаваху, те се током лета добро упознах са сазвежђима и главним звездама.

28 Ова ознака означава да на том месту почиње страница број два у оригиналном рукопису.

29 Светогорска улица се од 1930. до 1943. се звала Улица Жоржа Клемансоа. Данашња Улица Ж. Клемансоа се налази у продужетку Француске; протеже се од Улице цара Душана до дунавске луке. После Другог светског рата на месту Јанковића куће је подигнута вишеспратница у којој је стан добио Ненадов брат Војислав. Вероватно од продате куће у Улици Деспота Стефана су купили стан у оближњој Светогорској 14. у којој је становао Ненад са породицом.

У војсци, 1933 у Сплиту, не беше времена за астрономију, сем што бих ноћу, као дежурни или пожарни, кроз прозоре ходника наше касарне посматрао блистање звезда на често јасноме небу. Могао сам видети Марс и Јупитер, а неко време и Венеру. Тада у мени сазре мисао да се озбиљније посветим астрономији, схвативши да се после матуре преварих што одох на права. Но будући да ми осташе испити из треће и четврте године, не беше паметно напустити права. Зато 20.8.1933 написах мајци да бих се уписао на Филозофски факултет да студирам астрономију, али да ћу прво завршити права /П 1933/109/. Очекивах да ће се она запрепастити, али судећи по ономе што записа, ову моју жељу мирно је примила. Она, истина, очекиваше да ћу се "расхладити" /ВДн., 96; П 1933/110/.

На трећу групу предмета Филозофскога факултета уписах се летњег семестра 1934. На име школарине платио сам 250 дин. /призна- [3] ница од 8.10.1934 – Д П 3/16/. Због припремања за испите на Правноме факултету похађао сам само предавања М. Миланковића и В. Мишковића. Тада се разочарах, не у науку, него у наставни програм и професора Мишковића. Мене је занимала астрофизика, а њу нико не предаваше у то време. Уверен сам да је нико није ни знао. Мишковић је чак рекао једном приликом Ђорђу Николићу да је астрофизика "хохштаплерај", ваљда што је њему непозната. А да му је била непозната сведочи његова КОСМОГРАФИЈА ЗА ШЕСТИ РАЗРЕД СРЕДЊИХ ШКОЛА, Београд 1931. Ипак сам пратио предавања шест семестара, а онда прешао на физичку хемију.

Астрономско друштво

На предавањима упознах тадашње студенте астрономије, па и неке који студирају математику, али слушају и предавања Миланковића и Мишковића: Ђорђа Николића, Павла Емануела, Слободанку Димитријевић, Винку Балић, Бранислава Шеварлића и друге. Они ме ускоро обавестише да оснивају Академско астрономско друштво, па ме позваше да учествујем. На оснивачкој скупштини 22.4.1934 изабраше ме за књижничара, а после сам скоро стално био секретар. О раду овога друштва написао сам рад ЗАПИСИ И СЕЋАЊА НА АСТРОНОМСКО ДРУШТВО, у којем је изложена његова повест, па зато сада само у мало речи о мојем учешћу.

Када покренусмо часопис САТУРН, 1.2.1935, написах свој први, сасвим скромни чланак "Ротација звезда" – уствари нека прерада, превод. Доцније сам преводио за рубрику "Новости и белешке", која је стално излазила. Почетком 1937 уредник САТУРНА Војислав Грујић затражи од мене чланак о спектроскопији. Неко време се опирах, не будући сигуран да ли ћу успети, али он ме увераваше да хоћу. Тако је објављен мој чланак "Спектроскопија и њена примена у астрономији" /1937, бр.3 и 4/, а доцније и неки други, поред превода са француског. За све време излагања САТУРНА учествовао сам у његову уређивању, састављању програма, припремању слика, коректурама и преламању. Када би Николић или потом Грујић били заузети или одсутни, преузимао бих бригу око давања у штампу до преузимања броја, као у августу 1938 /П 1938/86a/. Осим тога, за све време излагања САТУРНА био сам у име Астрономскога друштва његов власник /по закону/, а последње године и одговорни уредник.

Ожењен кћерју Жана Бослера, Војислав Грујић доведе је к нама 26.3.1936 /ВДн., 144/, а следећег месеца долази у Београд њен отац. Преко Грујића замолисмо Бослера да одржи једно предавање. Прихватио је и одржао предавање о проблему порекла комета на Коларчевом народном универзитету 17.4.1936 /ВДн., 145; ПОЛИТИКА од [4] 17.4.1936/. Говорио је само уз помоћ подсетника на 2 листића хартије /у архиви Астрономског друштва/. Бослер је био изненађен сазнавши да је зграда задужбина једнога човека – у Француској рече, то нико не ради.

Бослер је желео да посети Мишковића, али Грујићу се није ишло тамо, па мене замоли да га заменим. По Грујићевој поруци ишли смо трамвајем, као што се обично одлазило на Астрономску опсерваторију, а потом пешке. Док је Бослер у Мишковићевој канцеларији, чекам у библиотеци. Појавише се обојица, после не много дуга времена, па Мишковић рече како је све књиге у црним корицама – а њих је велика већина – он набавио. Зачуди ме, јер много пута у библиотеци разгледах књиге па на већини запазих печат "Опсерваторија Велике Школе". Али неко све може. После смо заједно погледали велики рефрактор, да би се Мишковић похвалио његовим покретним подом. Чим би другим могао? Вративши се у Марсеј, Бослер ми 26.4.1936 пише како је увек био "веран пријатељ Југославије, а сада је још више, уколико је то могућно" /П 1936/16/. Пошто му послах извод из његова предавања /ПОЛИТИКА од 19.4.1936, стр.15/ - вероватно сам га ја написао - јави ми да му га преведе астроном Белорицки, Рус /П 1936/1в/.

Ове исте године, 1936, учествовао сам у посматрању помрачења Сунца 19.6. /САТУРН 1936, 6-7, 129-136/, а затим комете Пелтије 1936а /САТУРН 1936,6-7, 181-182/, коју сам са Павлом Емануелом снимао 31.7. /П 1936/14/.

Наредне године приредисмо прославу Руђера Бошковића, поводом 150 година од његове смрти. Око ње највише се заузимамо Николић и ја. Из Загреб дошао Стјепан Мохоровичић, па га моји позваше на ручак 17.5.1937 /ВДн., 168/. Био је са женом. То му је друга жена, са којом је, каже, срећан. Од прве се развео. Као католик није могао добити развод, па пређе у православље - ова друга жена му је Српкиња. Сумњам да је за време рата остао православац. Боравећи тога лета у Паризу, посетих 7.7.1937 изложбу открића и планетариум, у Grand Palais-у. После од Грујића добијем писмо од 16.7.1937 са поруком да добро разгледам ову изложбу и о њој напишем чланак за САТУРН /П 1937/45а/. Чланак сам написао /САТУРН 1937, 8-9, 193-198/.

Боравак у Стразбуру

Ради спремања за испите у Министарству иностраних послова боравим у Стразбуру од половине фебруара до половине априла 1938. Свакодневно сам са Николићем, који студира астрономију и помало ради на опсерваторији. Одлазим и ја на опсерваторију и упознајем се са астрономима и њиховим пословима. Понекад присуствујем када [5] Николић посматра Сунце, у подне. Преко њега упитах управника опсерваторије Андреа Данжона, професора универзитета, могу ли похађати његова предавања. Пристаде драге воље, те сам одлазио на његова занимљива предавања из астрофизике, која отпоче после зимског распуста. Сачувах тада ухваћене прибелешке. Из Стразбура се јављам Миро-

славу Стевановићу, из ПОЛИТИКЕ, па ми он поручи да му пошаљем неки чланак, па и о Данжону /П 1938/19а/. Зато замолих Данжона за интервју, који је после објављен /ПОЛИТИКА од 11.5.1938/. Боравак у Стразбуру искористих да се боље упознам са чувеним астрономским часовником у катедрали.

Из Стразбура Николић и ја пишемо Емануелу, а он не одговара - био је лењ на писању. Када нас двојица бесмо на обданици у Нансију, напишемо му на карти: купили смо јевтино велики објектив за дурбин, ахроматски, пречник... жижа... Успело је. Ускоро стиже Емануелово писмо: хвали нас и објашњава како ће изгледати будући дурбин. Уједно нам описа једно Мишковићево предавање на Коларчевом универзитету, са филмом у два дела. Када филм поче, Мишковић га прекиде рекавши да је то други део. Приказаше тобожњи први део, па онај претходно започети, а на крају Мишковић изјави да је ипак требало прво приказати онај који је први и започет. Ово писмо немам сачувано, оста у Николића. Емануел ће се тога сетити 30.3.1942, па ми пише "Кад си ти био у иностранству са Ђоком, ја нисам жалио хартије па сам ти исписао свих четири стране и то бејаш од вас двојице префриганата преварен са објективом. А ја јадник обрадовах се па пиши, пиши" /П 1942/31а/.

Док бејаш у Стразбуру, на предлог Мишковићев, Савет Философскога факултета стави на расположење Франа Доминка, асистента Астрономске опсерваторије, што Грујић објави у САТУРНУ /1938, 104/. О томе ме обавестила Жозета Драгутиновић, огорчена, додајући како Грујић рече "да ће Доминко скупити нека документа противу Мишка и да ће сад он да отвори паљбу" /П 1938/16а/. Није било паљбе.

Браћајући се из Стразбура свратих 12.4.1938 у Љубљану да бих се упознао са неким тамошњим сарадницима САТУРНА. Пронађох Ивана Томеца, пре подне, те ми показа свој инструмент, смештен у малу дрвену бараку у дворишту његова стана. Овај вредни посматрач не пропушташе ниједан дан, током деценија, а да не посматра Сунце и бележи податке о пегам. Објављивасмо их у САТУРНУ. Разговарао сам и са Силвом Брескваром, настојећи да ње- [6] га и друге Љубљанчане наговорим на чешће писање. Следећег дана посећујем у Загребу Мохоровичића /ВДн., 191/. На ручку највише се говори о тешкоћама које Астрономско друштво има са Мишковићем.

Ускоро потом, у мају 1938. Бослер поново долази у Београд /ВДн., 191/, па за САТУРН даје чланак "Астрономија у служби историје" /1938, бр.9-10/. Бослер је био у Београду такође почетком 1939 /ВДн., 208-209/ и, последњи пут априла 1940 /ВДн., 234/. Ускоро затим умреће његова кћи Мари-Жана Грујић /ВДн., 241; САТУРН 1940, 128/, ожаљена од свих који је познаваху, јер беше дивно створење. Са Бослером одржавах везу за време рата, размењујући вести о његовима у Србији и о Николићу у немачкоме ропству /П 1941/13а, 1943/276, 39а, 57, 1944/5а, 25а/.

Други светски рат

Николић је 5.8. још у Стразбуру, а рат ће почети кроз три недеље. Пише о објективу. Већ раније писао је о некаквом објективу који беше пронашао, али нема новаца да га купи, иако је цена повољна. Одговорих му телеграмом да га купи, с тим да писмом објасним да ћу сносити трошкове, а после му свакако

и послах новац. Многа Николићева писма морао сам када је код нас избио рат спалити, јер у њима називаше Хитлера свакојаким погрдним именима, што би за њега било опасно ако би се нашла у рукама полиције. Зато имам само једно писмо о објективу, а у њему стоји да је он од два сочива, пречника 110 мм, да је изврстан. Нашао је и неке окуларе. Објектив ће послати по некоме. Поручује да га употребимо за израду дурбина, с тим да остане његова и моја својина, а он ће ми се одужити /П 1939/16а/. Иако је ускоро ступио у француску војску као добровољац, Николић је дотурио мени објектив преко једног младог свештеника - он је 1941 пролазио кроз Београд на путу за исток.

Овај објектив употребих за снимање помрачења Месеца у ноћи 2/3.3.1942. Саставих по дужини 4 даске - то је цев - а 2 стара стола постављена један на други - онај други оборен - послужише као постоље које се може обртати по азимуту. Дебели завртањ провучен кроз једну даску "цеви" и усправну плочу горњег стола поста водоравна осовина. Помоћу ове "азимуталне монтаже" начиних 14 снимака Месеца између 0^h 31^m,5 до 3^h 40^m, бољих него што очекивах.

Незадовољан овом "конструкцијом", направих екваторијалну монтажу. Почех се тиме бавити јуна 1942. Од 3 греде, 3 летве и краткога трупца начиних треножац; водоинсталатер ми начини осовине од цеви које могу ући једна у другу; лимар ми направи цев [7] од лима са поклопцем за објектив. Аванти Бертото даде ми доњи део цеви са окуларним делом, а ја га подесих да се може ставити окулар или фотографска плоча. Тако поста једно ружно чудовиште, како га назва моја сестра /П 1942/71/, али којим се забављах за време рата, посматрајући звезде из нашега врта /Жоржа Клемансоа 20/. Дурбином се могао видети Сатурнов прстен, те о томе обавестих Емануела, тада у Немачкој, а он Николића, тада у Клермон-Ферану, па ми он пише 7.7.1943 како је то дивно /П 1943/30а/. Емануел са своје стране сања, како пише, да за овај објектив начини лепо постоље и намести га на "нашем" земљишту на Калемегдану /П 1943/516/ - ономе које нам београдска општина пред рат даде, па после одузе.

Телескоп поклоњен Јосипу Славенском

После рата, када више не постојаше могућност да користим овај дурбин, јер се одселих у другу кућу, а видећи како га Јосип Славенски са дирљивом пажњом и скоро бих рекао са нежношћу гледа, понудим да га узме. Одушевљен, нађе носача и однесе га својој кући. Држао га је на степеништу својега стана, Светога Саве 33, на другоме спрату, а ради посматрања износио би га на терасу. Захваљујући Славенском, великоме љубитељу звезда, овај склепани дурбин појави се у новинама /ПОЛИТИКА ЕКСПРЕС од 12.6.1976; ПОЛИТИКИН ЗАБАВНИК од 10.5.1958; ВАСИОНА, 1956, 17/. После Славенкове смрти - умро је 30.11.1955 - али када прође више година, његова удовица Милана предложи да однесем дурбин, јер никоме не служи, а може се оштетити. Скинух објектив, а за остало рекох да се може бацити. Није га бацила. После Миланине смрти, 7.6.1980, прочитах у новинама /ПОЛИТИКА од 18.7.1980/ да је овај мој дурбин предат музеју у Чаковцу, на његово тражење. Објектив после дадох моме зету Стевану Стевовићу, који за њега начини пластичну цев, али га је мало користио. Када се он разболео врати ми објектив и цев, те се сада налази на Народној опсерваторији.

{На радио таласима 5.2.1988 чуо се разговор са неким музичарем из Чаковца, па је поменуто како се у тамошњем музеју налази дурбин Јосипа Славенског.}³⁰

Етно-астрономски рад

Већ у првоме броју САТУРНА Николић објави неке податке о народним веровањима, из рукописа Бранислава Малеша. Доцније ће Малеш написати о томе доста опширан чланак /САТУРН 1939, 25-36/. Исте године, 1939, Николић објављује своје "Прилоге за историју југословенске астрономије", задржавајући се углавном на астрономима из западних крајева. Запитах се у то време: шта је са астрономијом у Срба, зар у народу нема више података од оних које изложи Малеш, а и како стоји са појединцима, стручњацима? [8] Недостајаше ми време да се овим питањем позабавим - заузет редовним послом, пре и по подне, а и спремањем за државни испит. Стигох само да одем до Народне библиотеке, па из њених каталога видех да има грађе за астрономију у Срба, у књигама и рукописима.

До слободнога времена дођох, авај, после априлскога рата. Преко свога ујака Добривоја Бакића упознах се са професором Веселином Чајкановићем. Он ми потврди да о астрономији у нашем народу нико није опширније писао. Чајкановић ми даде корисна упутства од које литературе треба да почнем и понуди да користим његову велику библиотеку, у кући код Цареве ћуприје, Гледстонова 22. Одлазићу к њему током лета 1941, а од јесени почнем радити у Универзитетској библиотеци. До средине 1943 већ прикупих прилично материјала, па када ми Николић из Клермон-Ферана затражи, преко Емануела /тада у Немачкој/, податке о нашој народној космологији и космографији, за своју докторску тезу /П 1943/42а/, саставих за њега подужи чланак о томе. Жозета Драгутиновић преведе га на француски под насловом "Essais d'une cosmographie populaire" на 19 страна. Чланак пошаљем преко Емануела. Изгледа да га је Николић примио судећи по једноме писму од 26.9.1945 /П 1945/9/. Вероватно ме Бослер питао /немам тога писма/ чиме се бавим за време рата, па му одговорих да се бавим народном космографијом, веома занимљивом и још необрађеном /П 1944/5а/.

Са прикупљањем грађе о астрономији у Срба почех, дакле, 1941. Али већ од 1935 из свих прочитаних астрономских књига вадио сам податке и исписивао на засебне листиће. Истовремено сабирах податке о астрономима, затим сазвезђима и небеским телима у њима /за "Шетње по небу" у САТУРНУ/, па о маглинама и јатима, податке о нашим астрономима а на крају и слике. Тако током преко четири деценије сакупих и средих више стотина хиљада података. Они ће ми послужити за писање астрономских радова.

Рад о астрономији у српском народу, завршен 1950, показах Виктору Новаку и замолих га за мишљење. Пошто га прочита рече да је занимљив и нов, те предложи да га понудим Српској академији наука и уметности. Послушах га. Повољне реферате написах Војислав Радовановић и Новак Радонић, те је примљен 16.10.1950 /ГЛАСНИК САН, књ.II, св.2, 1950, 338-339/. Рад је затим штампан под насловом АСТРОНОМИЈА У ПРЕДАЊИМА, ОБИЧАЈИМА И

30 Текст у витичастим заградама - {} је преписан са налепљене трачице.

УМОТВОРИНАМА СРБА, 1951, као XLIII књига Српског етнографског зборника. За књигу добих нешто преко 70.000 дин. хонорара, који ми добро дође, јер тада бејаш без службе. [9]

Популарне књижице

Идуће године потражише ме из издавачкога предузећа "Народна књига" - мислим да их на мене упути Милорад Протић. Предложише да напишем, у сасвим краткоме року, две књижице, популарне, за сељаци - како рекоше - а за њихову збирку "Наука и живот". Још увек без посла, пристадох. Имао сам доста окапања са једним бившим учитељем који сада изиграваше уредника. Прва књижица, ЗАШТО ДАН СМЕЊУЈЕ НОЋ имала је два издања исте године, 1952. Друга, наслова ПОЛОЖАЈ ЗЕМЉЕ У ВАСИОНИ, такође је штампана 1952. При закључивању уговора тражио сам - и добио обећање - да ми се покаже цртеж корица, да бих га одобрио, али преварише. Зато цртеж не одговара појави у природи.

Књижицу ПОЛОЖАЈ ЗЕМЉЕ У ВАСИОНИ превело је и објавило на румунском предузеће "Либертатеа" из Вршца, ваљда крајем 1954, и послало ми хонорар с извињењем што је мали. Нису ме питали за одобрење. Више се изненадих када ме из Завода за заштиту ауторских права обавестише да је исто предузеће штампало на румунском и ону другу књижицу, такође без питања, па предложише да затражим хонорар преко њих. Платише нешто више. Слично је било са предузећем "Мустафа Бакија" из Приштине, које је на шиптарском објавило ПОЛОЖАЈ ЗЕМЉЕ У ВАСИОНИ, 1952, што сазнадох 1955. Ни они се не сматраху обавезним да траже одобрење, али то учинише посредством Завода. /Д II 22/.

Краћи радови из историје астрономије

Прегледајући податке у вези с астрономијом у старим српским делима, запазих да се у Габровском летопису налази белешка о комети од 1577. Писац белешке видео ју је пре свих осталих астронома, те о томе написах чланак /ИСТОРИСКИ ЧАСОПИС, књ.IV, 1952-1953/. Потом ће изићи и чланак "Комете у српским записима и летописима" /ИСТОРИСКИ ЧАСОПИС, књ.V, 1954-1955/. Доцније, 1956, прегледајући каталог комета који је објавио F. Baldet у ANNUAIRE POUR L'AN 1950, запазим да се и неке друге комете из српских рукописа не помињу, те на њих, као и на ону од 1577, скренух пажњу Бироу за лонгитуде у Паризу и послах му своја два чланка о кометама. Потврђујући пријем, известише ме да је моје писмо прочитано на седници од 17.10.1956 и саопштено Baldet-у ради допуне каталога /П 1956/36/.

У међувремену, 16.2.1954, добијем писмо од Лексикографског завода - Редакција Енциклопедије Југославије за СР Србију, са молбом да напишем чланак о астрологији у српским земљама - и то је хитно. Иако у писму рекоше: "У погледу простора дајемо вам потпуно одрешене руке" /П 1954/1в/, после затражише да се текст [10] нешто сажме. За ЕНЦИКЛОПЕДИЈУ ЈУГОСЛАВИЈЕ написаху чланак о астрономији у Срба. Оба чланка објављена су у првом издању, али са неким изменама за које не затражише моју сагласност.

Учени Перо Шоћ /1884-1966/, одличан познавалац Његоша, сазнавши за моју наклоност према астрономији, показа ми једну свешцицу руком писану и упита: познајем ли рукопис. Не познајем. То беше Његошева "Биљежница", коју Шоћ намеравао да објави, а хтеде да му објасним неке астрономске и митолошке белешке у њој. Дотакосмо се у разговору Његошеве ЛУЧЕ МИ-КРОКОЗМА, па Шоћ упита да ли бих написао нешто о Његошевим погледима на постанак света. Чланак би послао часопису СТВАРАЊЕ. Пристадох, поново прочитах ЛУЧУ и друге Његошеве песме, те написах чланак "Његошеве мисли о васиони" /СТВАРАЊЕ VII, 1952, бр.3, 137-144/.

Не прође много времена, а Шоћ ме позва и саопшти да је мој чланак на-пао неки Орле Шабовић и показа ми текст /ПОБЈЕДА IX, бр.82 од 1.5.1952, стр.11/. Пита хоћу ли да му одговорим. Шабовић налази да је мој чланак "типичан пример како да се тобоже ради величања Његоша протури идеализам и мистика", јер Његош је идеалист, па је у ЛУЧИ стварање света "дато без икак-ве научне, материјалистичке основе". Његошева је грешка што је пожурио са објављивањем ЛУЧЕ /1845/, а није сачекао бар Марксов МАНИФЕСТ /1847/, а прерано је умро да би у наредном издању исправио своје заблуде служећи се КАПИТАЛОМ /1867/. Орле још тврди да се у чланку налази "препричавање митолошке, црквено-библиске концепције о постанку свијета", те да чланак "у суштини проповиједа мистику и поповштину". На Шоћово питање одго-ворих да не знам шта да кажем на тако тупаву критику. Није ми познато да ли је Орле прочитао целу ЛУЧУ, али свакако се није потрудио да прочита бар прву страну Књиге постања, јер да јесте ваљда би и њему било јасно да Ње-гош о стварању света говори сасвим друкчије од Мојсија. С обзиром да Шоћ рече да је исти Шабовић напао и један чланак Саве Вукмановића, па ће му он одговорити, сложих се да је то довољно. Наиме, Вукмановића је напао са истих позиција борбе "на идеолошком плану за побједу материјализма", због чланка који је, по Шабовићу "сладуњав некритички славоспјев Исидори Се-кулић". Он напада и редакцију СТВАРАЊА због "одсуства одређеног идејног критеријума". Тако изостаде мој одговор овоме примитивцу испраног мозга. Вукмановић је одговорио /ПОБЈЕДА IX, бр.87 од 18.5.1952/ да "Шабовић није само показао теориско непознавање књижевних врста, него и неразумјевање најобичнијих констатација и пој- [11] мова". Орле ће му напакон одговорити да је он само против идеализма, позивајући се на тада свемоћнога Милована Ђиласа и његову књигу ЛЕГЕНДА О ЊЕГОШУ. Нека се зна на чијој страни је власт!

Још нешто о томе како се некада радило. За овај чланак добих скроман хо-норар, али ми од њега одбише, без питања претплату на СТВАРАЊЕ - 400 динара. Иако не обнових претплату, наставише да шаљу часопис, па ми и преко адвоката припретише да морам платити /Д II 22/.

Шоћа занимаху симболи бројева у нашем народу, па о томе прикупи доста грађе, на малим листовима хартије. Предложи ми, можда само на годину дана пре своје смрти, да на томе заједно радимо. Набавих му неке књиге, стране, више теорискога садржаја, али оптерећен другим пословима не стигох да му помогнем. Његови листићи осташе у мене, а не одлучих шта са њима да радим, нарочито стога што ми ова материја није блиска. Ипак сам прикупио нешто података о бројевима у народним песмама.

Чланак "Метеорске појаве у нашој прошлости" понудих Одељењу друштвених наука САНУ, те је објављен у СПОМЕНИКУ /CVI,1957, 51-59/. Претходно сам саставио омањи чланак о томе ("Змајеви болиди"?³¹), али није објављен.

Прикупљајући грађу о метеорским појавама наиђох на причу, у Црној Гори, да је у Рикавачко Језеро некада пао змај, па избацио воду из језера. То би могао бити неки велики метеорит. За време боравка у Плаву, јула 1962, помислих да кренем на ово језеро. Обратим се једноме милиционеру, а он ми рече да би се морала добити дозвола из Београда, јер је језеро у граничном појасу, а и тешко је до њега доћи без опреме. Можда би се исплатило испитивање околине Рикавачкога Језера.

Друга легенда потиче из околине Прокупља. Прича се како је после косовске битке једна стена пала са неба да би Турцима препречила надирање у Србију. Дара Зечевић из Етнографског института САНУ упути ме на Милутина Жугића, учитеља у Прокупљу, који добро познаје тај крај и народна предања. Обратих му се писмом са неколико питања /П 1959/2/. Према одговору који добих закључих да је стена земаљскога порекла /П 1959/3/.

Скупови о Руђеру Бошковићу 1958. и 1961. у Дубровнику

Три академије, београдска, загребачка и љубљанска, приредише симпозиум поводом 200 година од првога издања Руђера Бошковића PHILOSOPHIAE NATURALIS THEORIA. Из САНУ позваше Астрономско друштво "Руђер Бошковић" да пошаље своје представнике. Друштво одреди мене /ВАСИОНА 1959, 45/, па припремих предавање о Бош- [12] ковићу као популаризатору астрономије. Симпозиум се одржава у Дубровнику, од 23 до 25.10.1958. Свима учесницима из Београда путне трошкове обезбедила је САНУ, као и боравак у хотелу "Ексцелзиор", али за мене не беше средстава. Друштво ми даде путне трошкове и дневнице. Отпутовах аутобусом 22.10.1958 и сместих се у Гужу. Пре поласка распитах се на којем језику треба да буду предавања, па ми рекоше: како ко хоће, може и на српском. Саставих концепт. Међутим, првога дана симпозиума сазнам да сва предавања морају бити на неком од страних језика. Зато истога дана увече у кафани на Пилама /у мојој соби нема стола/ преведем своје предавање на француски. Дођох на ред трећег дана, 25.10.1958.

Првога дана по подне водили су учеснике по граду да виде његове знаменитости, па и Бошковићеву кућу. Она је пуна станара и у доста лошем стању, унутра, док је споља читава. Другога дана, 24.10., отворен је на Локруму музеј посвећен Бошковићу, па нас онамо превезоше бродом; после разгледања музеја прошетасмо се по острву. Последњег дана, увече, био је неvezани разговор о Бошковићу, нарочито о потреби издавања његових сабраних дела и снимања филма о његовом животу.

У Дубровнику се највише дружих са Французима Ренеом Татоном и Пјером Костабелом, који некако закључише да смо истих година. Костабел је калуђер неког мало познатог реда, али и професор математике на универзитету у Паризу. Желео је да види православну цркву, па га поведох. Успут наиђемо на Душана Недељковића, па нам се придружи. Службе не беше, али

31 Садржај у загради је аутор исписао руком испод ове реченице.

нађемо свештеника који нам показа црквене знаменитости, а предложи и да погледамо изложбу икона. Одосмо и тамо. Не плаћа се улазница, али може се дати добровољни прилог. Дадосмо га сви, па и Недељковић, иако тешка срца. Симпозиуму присуствује и Елизабета Хил, коју познавах одраније - виђасмо се у библиотеци Патријаршије - па са њоме дуго разговарам једно вече у "Екскелзиору".

У аутобусу, при повратку, седим поред Костабела. После вожње од око једног часа, он рече како сада мора да се помоли Богу, па да га извиним. Извади неки молитвеник, читаше га десетак минута, а онда настависмо разговор. Искористих ову прилику да му нешто испричам о усташким зверствима. Мало шта је о томе знао, чудило се како је нешто тако могло да се догоди, а још више када му рекох да су католички свештеници предводили усташе и подстрекавали их на злочине. У Сарајеву имамо скоро цело по подне слободно. Костабел и Татон пожелеше да виде место атентата од 1914, [13] па им га показаша, као и друге знаменитости. Пролазећи покрај нове православне цркве приметисмо да је у њој служба, па уђосмо, по Костабеловој жељи. Беше много света, ваљда што је уочи св. Петке, па је служба свечанија.

У Београду је, у згради САНУ, 27.10.1958 отворена изложба радова Бошковића и о Бошковићу. Неки од учесника симпозиума посетише Астрономску опсерваторију истог дана, а сутрадан ову изложбу и институт у Винчи. После изложбе поведох Татона и Костабела на сајмиште, на изложбу фресака, коју су са пажњом разгледали, нарочито Костабел. Посетише ме и у кући, где добише слатко и кафу. Увече сам их отпратио на станицу - путују у Загреб да посете институт "Руђер Бошковић". Недељковић ме у возу наговараше да пођем са њима, али нисам могао.

О симпозиуму поднесох извештај Астрономском друштву 5.11.1958 /копија у Д II 21/, а у ВАСИОНИ сам објавио приказ рада у Дубровнику /VI, 1958, бр.4,109/. Предавања на симпозиуму, па и моје објављена су у књизи ACTES DU SYMPOSIUM INTERNATIONAL R. J. BOŠKOVIĆ 1958, Beograd-Zagreb-Ljubljana 1959, 115-122.

Био сам и на другоме симпозиуму посвећеном Руђеру Бошковићу поводом 250 година од рођења. И он је у Дубровнику, од 6-11.10.1961. Пре тога објавих у ВАСИОНИ /1961,33-39/ чланак "Руђер Бошковић у животу и науци", праћен библиографијом његових радова. И на овај симпозиум идем као представник Астрономског друштва на позив САНУ. Путујем аутобусом 5.10. у којем је са мном Перо Ђурковић у име Астрономске опсерваторије, а после видесмо у њему и Душана Недељковића. Ја их упознах. Приликом једног одмора они започеше разговор о Бошковићу, и то о његовим верским осећањима. Ђурковић рече како је природно, за оно време и ону средину, што је Бошковић био побожан. Недељковић напротив тврди да је Бошковић био атеист! Ђурковић не прихвата и чуђи се, а Недељковић /осетио је да је Ђурковић у партији/ одсечно рече: - То што Ви тврдите било је некад - Бошковић је побожан из разлога које наводите. Али сада је линија партије друга, да је Бошковић био атеист, па се само претварао да је побожан! Тако један научник, а Недељковић се за таквога сматра, прихвата да се научне оцене могу мењати по политичкој директиви. Заиста су историчари јачи од Бога, јер могу мењати прошлост. Испричах ово Костабелу, који је опет у Дубровнику, а он се чуђаше.

У Дубровнику се искупи делом исто друштво као 1958, али [14] има и доста нових чланова, међу њима је и Ђорђе Николић. Од ранијих познаника ту је и госпођа Хил. Она ме упита: знам ли шта се десило са круном Немањића? Одговорим да о томе нисам размишљао, али свакако бих нешто прочитао да је когод о томе писао. Додадох да, по сећању, на фрескама сви Немањићи имају исту круну, у средњем делу испупчену, док је круна деспота друкчија. На то ми Хилова исприча следеће:

Сазнала је да је српски владика Иринеј Ђорђевић - њега су Италијани интернирали 1941 а после рата живео је у Енглеској - тешко болестан, а нема никога у месту у којем се находио. Она оде да му однесе понуде. У болници јој кажу да је владика на самоме крају живота, али она му ипак приступи. Био је потпуно свестан, па дуго разговараху. На крају он је упита: Зна ли где је круна Немањића? Пошто она одговори да не зна, он рече да је њему познато где се круна налази. Хилова замоли да јој каже где, али он одговори да је то тајна. Ускоро је умро. Настављајући разговор, госпођа Хил и ја питасмо се: да ли је владика заиста нешто знао, или је, можда, током својега живота трагао за круном, па се сада, на самртном часу, сетио онога што га опседаше.

Остављајући по страни предавања на симпозиуму, поменућу да Бошковићеву кућу посетисмо већ 6.10.1961. Још је настањена, али могло се завирити у ходник и један стан. Нисам ишао на излет бродом 8.10., али тај дан искористих да са Ђурковићем из чамца сликам Бетину шпиљу, да сликам такође Бошковићеву улицу и кућу, која се тешко може видети. Једно вече, ваљда 10.10.1961 приказаше нам у једном од градских биоскопа филм о Бошковићу, по сценарију Ернеста Стипанића. Филм је рађен уз велику штедњу, скоро цео од "мртвих" слика, а многе сцене могле су се снимити у природи, јер се Дубровник није много изменио од Бошковићева времена.

За Ђурковића и мене није било места у "Ексцелзиору", па становасмо приватно. Хранимо се такође одвојено, јер је овај хотел прескуп за наше дневнице. Морали смо избегавати одговоре зашто нисмо са осталима на обедима и спавању. Мислим да се странци после симпозиума разиђоше авионима, а Ђурковић, Николић, Татомир Анђелић и ја вратисмо се аутобусом. О раду симпозиума написах извештај /ВАСИОНА 1961, 113/. Наше Друштво било је и међу организаторима свечане академије у част Бошковићу, одржане 9.11.1961.

На овоме симпозиуму Ланселот Лоу Вајт (Lancelot L. White) [15] говорио је о књизи коју је припремио, о Бошковићу, а мислим да је показао један примерак, тек изишао из штампе. У њој је Хилова саставила Бошковићеву биографију. Књига се није могла наћи у Београду, без тачнога наслова, па ми га је Хилова саопштила /П 1962/40/.

Рене Татон, генерални секретар Међународне уније за историју философије и науке у Паризу, и Костабел, послаше ми ради приказа претходне године изишлу књигу О. Лоца PIONEERS OF SCIENCE, Њујорк 1960 /П 1962/1в/. Мој приказ штампан је у ARCHIVES INTERNATIONALES D'HISTOIRE DES SCIENCES, T.XV, 1962. Послаше ми потом и поруку да прикажем још једну књигу, о Копернику /П 1962/7/, али ми порука стиже у невреме, па замолих да се одложи, али не добих одговора. Ово питање покрену поново Мирко Дражен Грмек 1965, тадашњи главни уредник ARCHIVES-а, али и њему одговорих да књигу нисам примио /П 1965/28, 29, 30/.

Татон и Костабел предложише ми такође да напишем чланак из области српске космографије, па то учиних и послах Костабелу 13.2.1962 чланак наслова "Le Soleil dans l'antiquité serbe" /страна 16/ заједно са поменутиим приказом. Костабел ми пише да ће бити тешкоћа зато што је чланак мешовитог карактера па предложи неке измене /П 1962/1д/. Одговорих да сматрам немогућим поредити народна веровања са достигнућима научника /П 1962/2а/. Костабел потом шаље мој чланак професору Ламеру (Lameer) у Брисел, где се 1963 одржава колоквиум о митовима и легендама о Сунцу у време ренесансе, па предлаже да и ја учествујем /П 1962/7а/. Одговорих да нисам сигуран да могу учествовати /пасош неизвестан, трошкови/ на колоквиуму /П 1962/7б/. Ламер је вратио Костабелу мој чланак без пропратног писма, па овај мисли да ће Ламер мене обавестити, а покушаће да га другде објави /П 1962/14а/. На томе оста /П 1962/27а, 1963/1а/.

У Дубровнику ми Душан Недељковић рече да се покреће часопис НАРОДНО СТВАРАЛАШТВО и предложи да сарађујем. Написах чланак "Веровања и празноверице о Месецу" /страна 11/, али га не дадох Недељковићу - не сећам се зашто, те оста у рукопису.

Кад се прославља Бошковић помислих да је погодно време за поновно штампање, у преводу, неког његовог дела, у првоме реду спева о помрачењу. Понудих "Научној књизи" и Српској књижевној задрузи да га преведем ако хоће да га објаве. Одговорише одречно /П 1961/416, 68а, 1962/1б/. [16]

У ово време, углавном током 1960, написах 10 чланака међусобно неповезаних. Понудих "Научној књизи" да их штампа, а за рецензента предложих Ђорђа Николића. Уговор о штампању закључен је 20.7.1960 /Д II 22/, па се књига АСТРОНОМСКЕ МИНИЈАТУРЕ појавила 1961. Слике су лоше, делом због хартије.

Астрономска терминологија

Истовремено са другим подацима у вези с астрономијом у нашем народу, скупљао сам и термине: из народних умотворина, старих рукописа, календара, часописа, књига, све до новијег времена. Тако ми оста као рукопис "Грађа за астрономску терминологију" /116 страна/, завршена 1949. Објавио сам само један чланак о терминима у народу /ВАСИОНА 1964, 96-98/.

Посебно издвојих народна имена месеца, те чланак о томе понудих САНУ - Етнографском институту 20.1.1959. Хтедох показати, као прво: да су се у нас називи месеца померили за један месец уназад /ожујак некада април сада је март, а слично и у другим случајевима/, и то због промењених климатских прилика у новој постојбини, на Балкану; као друго: да месеци у старих Словена нису обавезно сви подједнако трајали и да се не поклапају са месецима јулијанског календара. На ово сам се већ осврнуо у књизи АСТРОНОМИЈА У ПРЕДАЊИМА, ОБИЧАЈИМА И УМОТВОРИНАМА СРБА.

Рад је дат на оцену Глиши Елезовићу, а он написа доста неповољан реферат. Замера што нисам прикупио више грађе и што не објасних етимологију назива и испитао "како ово питање стоји код нама суседних народа нарочито Грка и Арбанаса". Елезовић није схватио сврху мојега чланка, климатску /ако се тако може рећи/, иако је – чини ми се – сасвим јасно наглашена на три последње

стране. Никаква етимологија није потребна, јер о њој су други писали и нема се шта додати /за њу нисам ни стручан/. Осим тога, за наведену сврху чланка налазим да је беспредметно тражење поређења са изразима несловенских народа. То сам Елезовићу и усмено рекао и он као да се мало изненадио. Но, с обзиром да је написао како штампање ипак предлаже "са осећањем гриже савести" !/, рекох да то не желим и чланак повукох.

Много доцније, на трећој националној конференцији југословенских астронома, 1977, приказах астрономске термине у делу ШЕСТОДНЕВ Теодора Граматика, од 1263. У ЗБОРНИКУ РАДОВА АСТРОНОМСКЕ ОПСЕРВАТОРИЈЕ У БЕОГРАДУ, 1979, стр.80-99, објављен је овај мој рад под насловом "Les plus anciens termes astronomiques chez le Serbes", 80-99. [17]

У пролеће 1981 запитах Михаила Стевановића да ли би се Институт за српски језик интересовао за астрономску терминологију у Срба. Одговорио је да њих занимају само изрази који се чују у народу, а не они из књига. Испричах ово Татомиру Анђелићу, а он се зачуди, као и ја, јер и књишке речи употребљавају се у народу, па су и оне народне, ако не народске.

"Новија историја астрономије код Срба"

Највећи део мојих радова /по броју страна/ оста необјављен. Свеједно. За мене је представљало задовољство док сам се њима бавио. Први од тих наслова је НОВИЈА ИСТОРИЈА АСТРОНОМИЈЕ КОД СРБА /стр.377/, који предах САНУ 15.4.1952 /реверс, као и све остало у Д II 22/. За оцењиваче су одређени Јован Радонић, Милутин Миланковић и Душан Недељковић /САНУ Бр.3216 од 13.5.1952/. Крајем 1952 примих извештај да ће рукопис бити примљен ако поступим по примедбама оцењивача.

Главне замерке дођоше од Недељковића, иако сматрам да је у понечему у праву. Недељковић прво каже да је садржај мога рада далеко шири од наслова, а потом да је наслов преширок. Није ми јасно. Даље, као правоверни марксист, замера што није издвојена и посебно проучена како друштвено-историска, тако и "занатска односно индустриска страна, и њени услови, развоја астрономије у Срба". Сигуран сам да у српским крајевима није било ни најмање занатске радионице за израду астрономских инструмената, а да уз историју астрономије развезем - да бих био савремен - о развоју сарачког, терзиског, мумџиског³² и другог заната, па о оснивању фабрике сирћета или стакла, сматрам бесмисленим. То је сасвим друга тема и о њој треба други да пишу. Даље, Недељковић каже да не знам за чињеницу да је Руђер Бошковић зачетник и оснивач теорије релативитета. Знам, а то сам и напоменуо, истакавши зашто не пишем о томе, па ни о атомистици /страна 62/. Ту је и примедба коју од њега очекивах - Дубровчани. Предлаже да консултујем Петра Колендића и Јорја Тадића. Посетих обојицу. Колендић ми рече да себе сматра Србином, дубровачким пучанином, да је то за Дубровчане у својим делима нагласио, али да се другима то замера. Тадић ми каза отприлике што и Колендић, додајући: То и други говоре, али Ви сте то написали! Колендићу се не замера, али неком другом ... Међу Недељковићевим замеркама је и та, што сам споменуо како је патријаршиска библиотека опљачкана и однета у Загреб. А то је било у новинама. [18]

32 Кожарски (израда седала, каиша итд.), кројачки, воскарски (прављење свећа) занат.

Поступих по неким примедбама и вратих рукопис САНУ 9.2.1953. Узгред: Недељковић ми је доцније рекао како Хрвати и њега оптужују за великосрпски шовинизам! Потом добијем извештај да је рад примљен на VI скуп, од 12.12.1953 - изгледа да Недељковић није много инсистирао на својим замеркама - те треба да доставим кратак преглед /САНУ Бр.2245/54/. Учиних тако /копија/. Наста ћутање од око две године, па после извеснога замешатељства око наслова добијем акт од 21.4.1956 да је Редакциони одбор решио да се откупи мој рад. Сазнавши да САНУ нема новаца за штампање, пристанем, али да рукопис могу повући и новац вратити, ако не буде штампан. Одговорише да то не може /САНУ Бр.6263 од 7.6.1956/. Пристанем и без услова, јер је нови акт САНУ гласио да ће она "евентуално бити у могућности да реализује своју одлуку од 31.5.1956 г. која се односи на откуп", када буде добила буџетска средства за 1957. Стиже и 1958. Саопштише ми преко Божицара Ковачевића, тада управника Архива САНУ, да бих на име откупа добио толики износ да покријем трошкове хартије и дактилографкиње. Зато рукопис повукох /Бр.6263/57-15 од 5.4.1958/.

Морам закључити, с обзиром да је мој рукопис примљен иако Дубровчане нисам избацио, нити је то од мене тражено, да научних разлога за њихово остављање нема. Е, али! Иако неко одељење САНУ одлучи да се неки рукопис може објавити, ту је Редакциони одбор који може рећи: не! То је управо било са мном. Посетим Миланковића, који је у Редакционом одбору, јер знам да је ту запело. Примио ме љубазно, као увек, а срж његових речи био је: Ви ту говорите о Дубровчанима, а то загребачкој академији може не бити право. Разумем.

У време припремања НОВИЈЕ ИСТОРИЈЕ АСТРОНОМИЈЕ КОД СРБА, свакако 1951, одем до Метеоролошке опсерваторије да бих се распитао: има ли што архивскога материјала заосталог од Милана Недељковића после две окупације Београда. Одведоше ме у једну просторију, у приземљу, више налик на подрум, и показаше хрпу хартије разбацане по поду у једноме углу: раскупсане књиге, свеске, акта. Дозволише да прегледам ако хоћу. Протурих кроз руке скоро све у 2-3 доласка. Одаберем само Недељковићеве белешке о предавањима из астрономије и понесем /и сада су у мене/, а саставим и списак неких других свезака које ми се учинише важнијим. [19]

Докторат

Мислећи да ће ми докторат помоћи да променим струку, своју НОВИЈУ ИСТОРИЈУ АСТРОНОМИЈЕ КОД СРБА показах Виктору Новаку, пре подношења САНУ. Он ми рече да се слаже са њом, али на моје питање: да ли би могла послужити као теза за докторат, одговори да по његовоме мишљењу не би. Погрешили смо, рече, што онај први рад није пријављен као теза, али жали што се тога није сетио. Зато накнадно припремих треће веће дело, под насловом АСТРОНОМИЈА У СТАРИМ СРПСКИМ РУКОПИСИМА, завршено 1955. Филозофскоме факултету у Београду поднесем пријаву доктората /Бр.3415 од 22.6. 1955 - у Д II 20, као и остало с тим у вези/. Доста брзо сам обавештен да су чланови комисије за преглед пријаве Војислав Мишковић, Ђорђе Радојичић и Драгољуб Павловић /П 1955/12/. Сазнадох некако да је Мишковић рекао како не зна шта би се у нашим рукописима могло наћи у вези с астрономијом. По-

сетих Павловића, који ми рече да он о астрономији ништа не зна, па ће главни референт бити Мишковић. А он је признао да ништа не зна о рукописима! Радојичић после каза да је у неприлици, јер му астрономија није позната. Одем до Миланковића и изложим о чему сам писао, а он одговори у суштини ово: "То што се налази у нашим рукописима није утицало ни на Коперника ни на Кеплера. Према томе, нема шта да се о томе пише. Нека рукописи стоје тако као досад у архиву". Кад папа за историју астрономије тако мисли, ја своју пријаву повучем 25.12.1956. Јован Радонић и Виктор Новак, када им испричах шта је Миланковић рекао изразише чуђење: како може бити неинтересантно оно што се налази у српским рукописима? Морам закључити да неко воли друге да омета.

Али и пре повлачења пријаве, осетивши како ветар дува, пошаљем другу пријаву љубљанском универзитету, 14.6.1956. Франо Доминко, коме се приватно обратих, пише ми јула 1956 да су у комисију одређени Грегор Чremoшник и он, али постоји тешкоћа у погледу групе наука у коју треба уврстити предложену тезу. Са Доминком о томе разговарам на станици у Љубљани, у пролазу за Радовљицу, а оданде покушах да то питање боље разјасним. Приликом краткога боравка у Љубљани, мислим септембра 1956, поразговарах и са Чremoшником. Радило се углавном о томе, како ми рече, да ли морам полагати усмени ригороз, с обзиром да теза није из моје струке. Одговорим Чremoшнику да имам два већа рада и неке мање из области астрономије које је примила САНУ, па му их и послах 5.10.1956. Чremoшник их по прегледу предаде Доминку са мишљењем да је тема погодна за тезу. Добих и званичну потврду [20] да је теза примљена, а за референте одређени Чremoшник и Доминко /Бр.Ф-524 од 3.12.1956/. Готов текст послах 1.4.1957.

Чremoшник ми затим пише да морам полагати ригороз, или целу историју или целу астрономију, јер нисам дипломирао из исте струке /писмо од 3.6.1957/. То значи још једна диплома. А ја сматрах да се на мене може применити чл.12. Закона о докторату наука /СЛУЖБЕНИ ЛИСТ 29/55/, јер имам два већа и неке мање радове оцењене у САНУ. Доминко ми, међутим, после јавља да ће Чremoшник написати реферат и настојати да будем ослобођен испита /21.1.1958/, што ми и Чremoшник потврђује уз слање копије својега реферата.

Нажалост, 10.12.1958 професор Лаво Чермељ јави ми да је Чremoшник умро, па не зна ко ће га заменити, можда Кос. Стиже и акт Филозофскога факултета /Бр.525 од 18.12.1958/ да је комисија дала позитивну оцену, али да морам полагати ригороз сходно чл. 106 Статута факултета, јер немам диплому из исте струке. Приговорио сам, истичући да се Статут не може применити на мој случај, јер сам све формалне законске услове испунио пре његова доношења, па да је факултет поступио по Закону, о року у њему предвиђеном, позвао би ме да браним тезу пре доношења Статута /акт од 14.5.1959/. Факултет ипак донесе решење да се мој приговор одбија, позивајући се на своје начелно решење и Статут /Бр.85/2-59 од 1.3.1960/.

За мој "случај" заинтересова се и Фран Цвигер, предлажући да не компликујем проблем и сматрајући да "оно мало знања што је потребно за просечну диплому из историје не може представљати нарочити проблем". Предложи да дођем у Љубљану и лично разговарам о томе шта би се од мене тражило на ригорозу /писмо од 19.3.1962/. А могу и прво дипломирати из историје у Београду, па неће бити потребан усмени испит у Љубљани. Чуо сам, међутим,

да је већина професора била за ослобођење од усмених испита, али да је на томе инсистирао Бого Графенауер, нарочито стога што нисам учио историју народно-ослободилачког рата. Да је велемоћни професор тражио да полажем историју средњег, па и старог века, јер она обрађује догађаје који претходе или су савремени настанку рукописа, па на њих могу утицати, било би разумљиво. Али он као да мисли - а није усамљен - да потоњи догађаји могу мењати оне који им претходе, па се астрономија у средњем веку не може разумети ако се не проучи други светски рат, бар у нашој земљи! Дигох руке од доктората. Моја теза ваљда се налази у 10 универзитетских библиотека. [21]

Још нешто у вези доктората, само као илустрација нарави. САНУ има доста рукописа занимљивих за астрономију, па упитах Александра Белића, тада њеног председника, могу ли их прегледати. Одговор је био да рукописе може свако добити на увид, само ако то жели. Е, али у то време секретар САНУ је Мишковић, а кључеви од касе са рукописима су у њега. Незгодно ми је да се обраћам Мишковићу, кажем Белићу, јер са њиме нисам у добрим односима / због Астрономског друштва/, а он на то: "А ко јесте?" Ипак, разговараће са Мишковићем и добићу рукописе. После ми Белић саопштава како Мишковић хоће да покаже рукописе, али сада је незгодно, нема времена, нема места где би се читали нема ово и оно - отеже. Чекаћу. Чим сазнадох да је Мишковић смењен и за секретра САНУ изабран Петар Јовановић посетим га и замолим за рукописе. Он рече исто што Белић: рукописе морам добити, али он је тек ступио на дужност, па не зна ни у кога су кључеви. После дан или два Јовановић ми саопшти да се јавим професору Душану Пантелићу, чувару рукописа, и добићу све што желим. Тако је и било. Веома љубазни Пантелић омогући ми не само да све рукописе прегледам, него и да неке пресликам. Све зависи од људи.

Потпуно помрачење Сунца 1961.

Једино помрачење Сунца које се за мојега живота могло посматрати из наше земље као потпуно било је оно од 15.2.1961. Астрономско друштво одлучи да пошаље неке своје чланове да га посматрају, неке на Хвар а неке на Јастребац. Претходно објавих своја сећања на посматрање помрачења од 19.6.1936 / ВАСИОНА 1960, 95/, као и нешто о посматрањима у прошлости /ВАСИОНА, 1960,103-104/. За Хвар бесмо одређени Петар Кубичела, Ержебет Валтер и ја. На острво је дошло много астронома из разних земаља, али ми Александар Кубичела нађе приватну собу, са Ђорђем Телекијем. Њих двојица су чланови екипе Астрономске опсерваторије у Београду. Нас троје из Друштва договоримо се да Петар Кубичела и Валтерова снимају Сунце, а пред потпуно помрачење он ће престати и настојати да појаву наслика, у боји. А ја бих са високе тврђаве покушао да снимим Месечеву сенку.

Када се ујутру рано попех на тврђаву, затекох на њој Живојина Ђулума и Софију Сацаков. Ускоро се појавише и неки чланови Хрватског природословног друштва, такође ради посматрања. Један старији међу њима поче се бунити због нашега присуства, тврдећи како је то место резервисано за њих. Остали ћуте. Не видим зашто бисмо нас троје сметали, јер места има и за 50 људи, а не [22] само десетак, са њима. Дође до доста оштре свађе између Загрепчанина, са једне, и Ђулума и Сацакове, са друге стране. Ускоро ће се открити зашто је тре-

бало да се удаљимо. Појави се Владимир Бакарић, са мало њих у пратњи. Онај главни из Загреба пожуре да га поздрави - очекиваше га. Бакарић се потом поздрави са свима присутнима, не питајући ко је ко и одакле.

Дивотни приказ указа се. Не успех да ухватим Месечеву сенку. Небо беше изванредно чисто, но доста светло, па се видео само мали број звезда. Петар Кубичела написа извештај за Друштво /ВАСИОНА 1961,5-6/ и предаде Друштву своју веома успелу слику помраченога Сунца.

Предавања

Нисам волео да јавно иступам. Зато избегавах предавања, сем часове из историје астрономије на Народној опсерваторији. Оних других предавања било је, али мало.

О првоме предавању постоји белешка /ПОЛИТИКА, 1954/: У просторијама Ваздухопловног савеза Југославије, Узун-Миркова 4/І, одржаће се два предавања 30.4.1954, па ће Василије Оскањан говорити о кефеидама, а Ненад Јанковић о "Астрономској терминологији". Свакако је то предавање /концепта немам/ прерађено у чланак "Наша астрономска терминологија" /ВАСИОНА 1954, 96-98/.

После би дошло на ред предавање у Дубровнику 1958. Ове године било је доста предавања о Бошковићу, па ме Перо Ђурковић и његова жена Бранка наговорише да у VI гимназији /у њој је, чини ми се, она професорка/ одржим предавање о Бошковићу. Не сећам се датума, али свакако је било зими 1958-1959, у великој дворани гимназије, пуној ђака и професора. Из сачуваних прибележака видим да сам говорио о Бошковићевом доприносу атомистици и астрономији. Чак сам и нешто цртао на табли - Бошковићеву криву и друго. После предавања упиташе ме неке професорке шта сам по струци, физичар или математичар. Изненадише се када одговорих да сам правник.

Који дан после смрти Јосипа Славенског, љубитеља астрономије и мога пријатеља, Радио Београд позва Петра Бингулца и мене /мене преко њега/ да преко таласа испричамо нешто о својим сећањима на Славенског, Бингулац у вези са музиком, а ја астрономијом. Говорио сам кратко, у обиму једне стране /концепт/, а Бингулац нешто дуже. А 21.12.1956 на комеморативној седници говорио сам о Славенском интересовању за астрономију, што је објављено у ВАСИОНИ /1954, 15-17/. [23]

Када је отворена Народна опсерваторија одржах предавање "Астрономи аматери у свету и код нас", са намером да укажем како и аматери могу допринети науци. Предавање је штампано у ВАСИОНИ /1965, 5-8/. На Народној опсерваторији приређен је од 16-21.6.1969 семинар из астрономије за наставнике средњих школа /записник Управног одбора од 2.7.1969/. Пред доста слушалаца одржано је десетак предавања. Предавачи углавном беху са Астрономске опсерваторије. Ја сам имао предавање са темом "Разне хипотезе о постанку Сунчевога система", уколико тачно запамтих наслов, јер немам бележака.

После смрти Ђорђа Николића, такође на Народној опсерваторији, одржао сам, 1971, комеморативни говор /концепт/, а и некролог написао /ВАСИОНА 1971, 53-54/. У ВАСИОНИ /1956,7/ је објављено да ћу на Народној опсерваторији одржати предавање "Астрономија код Срба пре сто година"; предавање

сам припремио али није одржано - не сећам се зашто. Најзад, да бих одменио Бранислава Шеварлића у једном од низа предавања о Сунцу, на Коларчевом народном универзитету говорио сам о теми "Мит и наука о Сунцу", 21.2.1978?³³. То је било прво предавање, па сала добро посећена.

1941 – 1951.

Окупаторске власти забранише 1941 сва удружења, па и Југословенско астрономско друштво преста са радом. Његова архива оста у мене, као секретара, а када пре тога изгубисмо просторију пренео сам себи и све књиге и непродате САТУРНЕ. У Поштанској штедионици оста прилична сума новца, сакупљеног за набавку инструмента, али она се после рата "истопи" одлуком народне власти.

Последња адреса Астрономског друштва била је Жоржа Клемансоа 20, где ја становах до 1940, а моји и потом. На ту адресу стиже извод из чековног рачуна од 18.12.1942. Доцније стигоше и изводи Народне банке од 31.12.1947 и 31.12.1948, јер је чековни рачун на њу пренет. Стиже и извештај да ће се рачун водити од 29.5.1949 у Филијали 102, улица 29 новембра 70 /све у архиви Астрономског друштва/. Народна банка затражи да се објасни коме сада припада овај новац, па објасних једном да Астрономско друштво засада не постоји. Но банка је нестрпљива да стари рачун ликвидира. Зато, када сазнах да је Астрономско друштво обновљено, известих банку, као бивши секретар бившег друштва, да [24] се новац пренесе на рачун Астрономског друштва "Руђер Бошковић". Књиге, бројеви САТУРНА и орман били су неко време на Астрономској опсерваторији, после рата, а потом је све пренето на Народну опсерваторију, када је она почела радити.

У обновљеном Астрономском друштву

С времена на време допираху до мене гласови да се астрономи повремено састају, па и разматрају могућност обнављања удружења. Мене о томе нико не обавештава, нити ме позива, иако сви знају да сам годинама био секретар пре рата. Зато се не трудих да нешто више сазнам о томе шта се ради. Из накнадно прикупљених података сазнајем да је 9.12.1951 основан Београдски астрономски клуб "Руђер Бошковић" /записник на Народној опсерваторији/. А када 18.5.1952 посетих Јосипа Славенског, рече ми да мора ићи на састанак астронома овога клуба. Зачуди се што ја за састанак не знам и што нисам позват. Славенски навали да пођем са њиме и тако се обретосмо у просторијама клуба САНУ, где затекосмо Д-р Радована Данића и Милорада Топалова, које тада упознах, а присутни су били свакако Перо Ђурковић и неки други. Примише ме љубазно, иако неочекивана госта, те уписах у списак нових чланова 18.5.1952 /записник/. На овоме састанку бирани су почасни чланови. Знајући, једини од присутних, како лоше прођосмо са неким почасним члановима предложих опрезност и да се то питање одложи. Када неко изиђе са предлогом да се за почасног члана изабере Мишковић, рекох да сам против, иако немам право гласа. Ипак изабраше њега и Миланковића.

33 Откуцано је 21.2.19 а оловком је дописано 78?

Ако ме памћење добро служи, предложих за почаснога члана генерала Стевана Бошковића, заслужнога научника и осведоченога пријатеља некадашњег друштва, што је усвојено.

Ново друштво имало је прву редовну скупштину 22.2.1953 у једној учионици Природословно-математичког факултета. На њој се јави за реч потпуковник Михаило Велимировић, функционер Ваздухопловног савеза Југославије, и предложи да Астрономско друштво покрене један часопис за астрономију и астронаутику, углавном популаран. На примедбу председника Данића да Астрономско друштво нема новаца, Велимировић одврати да новац неће бити проблем, обезбедиће га ВСЈ, који намерава, или је већ основао, друштво или секцију за астронаутику. Предлог је радосно прихваћен, па су заједнички обављане припреме за почетак штампања.

На седници Управног одбора од 28.3.1953 /записник/ Ђурковић предложи мене за одговорног уредника, с обзиром да једини у томе послу имам искуства. Други то одмах прихватише, иако се [25] у почетку опирах, сматрајући да ће бити доста тешкоћа, нарочито у почетку, са прикупљањем чланака. Али сви обећаше сарадњу, те се прихватих тога посла, као привремено, а то потраја 20 година.

Нађосмо штампарију у Бечеју, која није претерано оптерећена, те је нови часопис ВАСИОНА у почетку тамо штампан. Ради прелома првога броја проведох у Бечеју цели дан, и преноћих, а после сам слао "шпигл". У почетку је посао са штампаријом текао доста добро, али после насташе тешкоће, те штампање поверисмо штампарији у Београду.

У мојем даљем учешћу у раду Астрономскога друштва "Руђер Бошковић" нека пишу други, ако сматрају за потребно.

Слика 2. Ненад Јанковић и Милан Јеличић јуна 1989. године.

ДОДАТАК:³⁴

- Када бејаш у Народној опсерваторији 29.5.1986 по подне, један од млађих сарадника упита ме: да ли вечерас држим предавање у Етнографском музеју? Одговорих да о томе ништа не знам, а морао бих знати ако се ради о мојем предавању. Сутрадан јавља ми се преко телефона пуковник у пензији Никола Радошевић, који је заједно са Ђорђем Николићем радио у Војном географском институту. Рече да је синоћ био у Етнографском музеју и гледао приредбу студената Факултета драмских уметности који су, поред осталог, изводили по-нешто из моје књиге "Астрономија у предањима, обичајима и умотворинама Срба". Они, каже, нису знали да ли сам жив - нису умели да ме пронађу. Рече да је приредба била врло добра, те је штета што није преношена преко телевизије. Пуковник додаје да је та приредба оглашена у ПОЛИТИЦИ од 29.6.1986³⁵ као и да је он у Геодетскоме листу објавио некролог после смрти Ђорђа Николића. Одговорих да су ме могли лако наћи у телефонском именику, али се тога не сетише. Мислили су да сам одавно умро. Радошевић је о томе написао чланак објављен у ПОЛИТИЦИ 9.6.1986, замерајући организаторима што ме не пронађоше. Има и неких података о мени.

- Када је изишла моја књига "Астрономија у старим српским рукописима", Александар Томић и још неки хтедоше да ме предложе за "Октобарску награду Београда за 1989". Одговарао сам их од тога, јер ми није стало да примам награду од тадашњих власти. Није ме послушао. Предлог је потписао и Татомир Анђелић. Није успело, што га је љутило. По мени: добро је тако.

- О мојим радовима из области астрономије, а и осталим, постоји посебно састављена библиографија.

**PREPARATION OF THE WORK "PRACTICIZING ASTRONOMY"
BY NENAD JANKOVIĆ FOR THE PUBLICATION
AND THE AUTHOR'S LANGUAGE**

The paper about the work on the manuscript "Practicizing Astronomy" provides biographical information about its author Nenad Janković, about finding the manuscript, its technical elements, about introducing subtitles and other elements for its presentation and preparations for its publication.

The second part provides a review of the author's "anachronistic" expressions, which are primarily characterized by the frequent use of the aorist.

Finally, the text "Practising Astronomy" by Nenad Janković was published.

Keywords: History of astronomy, Nenad Janković, memoirs

³⁴ Додатак, који чине три белешке, је накнадно директно куцан на крају овог рада који је по свој прилици друга копија.

³⁵ Вероватно је у питању мај, а не јун.